

دسترسی در سایت <http://jnrm.srbiau.ac.ir>

سال پنجم، شماره بیست و دوم، بهمن و اسفند ۱۳۹۸

شماره شاپا: ۲۵۸۸-۵۸۸۸

پژوهش‌های نوین در ریاضی

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

*- σ -دو اشتقاق‌ها روی *-حلقه‌ها

طیبه لعل شاطری *

استادیار، گروه ریاضی محض (آنالیز)، دانشکده ریاضی و علوم کامپیوتر، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

تاریخ ارسال مقاله: ۹۶/۰۹/۱۰ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۸/۰۴/۱۱

چکیده

برشار در ۱۹۹۳ نشان داد هر دو اشتقاق روی یک حلقه اول ناجابجایی ضربی از یک جابجاگراست. نتیجه مستقیم آن شناسایی نگاشت‌های جمعی جابجاگر روی حلقه‌های اول است زیرا از هر نگاشت جمعی جابجاگر می‌توان یک دو اشتقاق به دست آورد. سپس در ۱۹۹۵، دو اشتقاق و σ -دو اشتقاق را روی یک حلقه اول بررسی و نتایج اشتقاق‌ها را در باره آنها تعمیم داد. هم چنین علی در ۲۰۱۲، * -اشتقاق‌ها را روی یک * -حلقه نیمه اول مطالعه کرد و نشان داد * -اشتقاق‌ها به مرکز حلقه تصویر می‌شوند.

در این مقاله، * -دو اشتقاق و * - σ -دو اشتقاق را روی یک * -حلقه معرفی می‌کنیم. سپس بعضی نتایج به دست آمده توسط برشار و علی را برای این نگاشت‌ها روی یک دسته از * -حلقه‌ها تعمیم می‌دهیم، در واقع * - σ -دو اشتقاق را روی یک * -حلقه اول شناسایی کرده و نشان می‌دهیم هر * -دو اشتقاق روی یک * -حلقه نیمه اول به مرکز حلقه تصویر می‌شود.

واژه‌های کلیدی: حلقه اول، حلقه نیمه اول، * -حلقه، * -دو اشتقاق، * - σ -دو اشتقاق.

۱. مقدمه

در سرتاسر مقاله، R یک حلقه شرکت‌پذیر با مرکز $Z(R)$ و برای هر $x, y \in R$ ، $[x, y]$ جابجاگر $xy - yx$ نشان خواهند داد. یادآوری می‌کنیم حلقه R اول است هرگاه به ازای هر $x, y \in R$ ، $xRy = \{0\}$ یا $x = 0$ یا $y = 0$ را نتیجه دهد. همچنین R نیمه اول است هرگاه $xRy = \{0\}$ را ایجاب کند. نگاشت جمعی $x \mapsto x^*$ روی R یک برگشت نامیده می‌شود هرگاه برای هر $x, y \in R$ داشته باشیم $x^* = (x^*)^*$ و $(xy)^* = y^*x^*$. حلقه R همراه با یک برگشت یک $*$ - حلقه نامیده می‌شود.

فرض کنید S زیرمجموعه‌ای از R باشد. نگاشت $f: S \rightarrow R$ مرکزساز نامیده می‌شود، هرگاه برای هر $x \in S$

$$[f(x), x] \in Z(R)$$

نگاشت‌های مرکزساز توسط پاسنر [۳] مورد بررسی قرار گرفت، او ثابت کرد وجود یک اشتقاق غیرصفر مرکزساز یک حلقه اولیه، جابجایی بودن R را نتیجه می‌دهد. ریاضی‌دانان متعددی [۴، ۵، ۶، ۷، ۸] قضیه پاسنر را به روش‌های مختلفی توسعه دادند. به‌عنوان مثال نشان دادند که اشتقاق‌های غیرصفر نمی‌توانند روی زیر مجموعه‌های مختلفی از حلقه‌های اولیه ناجابجایی مرکزساز شوند.

نگاشت دوجمعی $D: R \times R \rightarrow R$ دواشتقاق نامیده می‌شود هرگاه در هر مؤلفه یک اشتقاق باشد یعنی به ازای $x \in R$ ، نگاشت‌های $D(x, y)$ و $D(y, x)$ اشتقاق‌هایی از R باشند.

فرض کنید σ یک خودریختی از R باشد، نگاشت جمعی $d: R \rightarrow R$ یک σ - اشتقاق نامیده می‌شود هرگاه به ازای هر $x, y \in R$

$$d(xy) = d(x)y + \sigma(x)d(y).$$

نگاشت دوجمعی $D: R \times R \rightarrow R$ یک σ - دواشتقاق گفته می‌شود هرگاه برای هر $x \in R$ ، نگاشت‌های $D(x, y)$ و $D(y, x)$ σ - اشتقاق‌هایی از R باشند.

فرض کنید R یک $*$ - حلقه باشد. نگاشت جمعی $d: R \rightarrow R$ یک $*$ - اشتقاق است هرگاه برای هر $x, y \in R$ ،

$$d(x, y) = d(x)y^* + xd(y).$$

برشار^۱ در [۱]، σ - دواشتقاق‌ها را بررسی و دواشتقاق‌ها را روی یک حلقه تعمیم داد. در ادامه $*$ - دواشتقاق‌ها و σ - $*$ دواشتقاق‌ها را معرفی و نتایج ارائه شده توسط برشار را برای σ - $*$ دواشتقاق‌ها تعمیم می‌دهیم. همچنین با استفاده از [۲]، نتایجی را برای $*$ - اشتقاق‌ها روی $*$ - حلقه‌های نیمه اول ارائه می‌دهیم.

۲. σ - $*$ - دواشتقاق‌ها

در این بخش $*$ - دواشتقاق و σ - $*$ دواشتقاق را معرفی و احکامی را در باره آن‌ها ثابت می‌کنیم.

تعریف. فرض کنید R یک $*$ - حلقه باشد. نگاشت دوجمعی $\Delta: R \times R \rightarrow R$ را یک $*$ - اشتقاق گوئیم، هرگاه Δ یک $*$ - اشتقاق در هر مؤلفه باشد.

اگر σ یک خودریختی از R باشد. نگاشت دوجمعی $\Delta: R \times R \rightarrow R$ را یک σ - $*$ دواشتقاق گوئیم، هرگاه یک σ - $*$ اشتقاق در هر مؤلفه باشد یعنی برای هر $x, y \in R$ شرایط زیر برقرار باشند:

$$\Delta(xz, y) = \Delta(x, y)z^* + \sigma(x)\Delta(z, y),$$

$$\Delta(y, xz) = \Delta(y, x)z^* + \sigma(x)\Delta(y, z).$$

هم‌چنین Δ یک $*$ - دواشتقاق معکوس نامیده می‌شود هرگاه

$$\Delta(xz, y) = \Delta(z, y)x^* + z\Delta(z, y),$$

$$\Delta(y, xz) = \Delta(y, z)x^* + z\Delta(y, x).$$

در ادامه Q_R حلقه مارتین دیل^۲ راست شامل خارج قسمت‌های R را نشان می‌دهد. این حلقه توسط مارتیل دیل در [۹] معرفی شد که با خواص زیر شناخته می‌شود:

$$R \subseteq Q_R \quad (۱)$$

(۲) برای هر $q \in Q_R$ یک ایده‌آل غیرصفر I از R وجود

1. Brešar
2. Martindale

دارد به طوری که $qI \subseteq R$. چون

$$\begin{aligned} [\sigma(xz), \sigma(y)] &= [\sigma(x), \sigma(z), \sigma(y)] \\ &= ([\sigma(x), \sigma(y)], \sigma(z) + \\ &[\sigma(z), \sigma(y)])\Delta(u, v) \end{aligned} \quad (2.3)$$

بنابراین

$$\begin{aligned} \Delta(x, y)z^*[u^*, v^*] \\ = [\sigma(x), \sigma(y)]\sigma(z)\Delta(u, v) \end{aligned}$$

این ادعا را ثابت می‌کند.

تذکره ۲.۳. توجه کنید اگر $\Delta: R \times R \rightarrow R$ یک *-دواشتقاق معکوس باشد، آنگاه همان نتیجه لم ۲.۲ را به دست خواهیم آورد. اگر σ نگاشت همانی باشد، نتیجه زیر را به دست می‌آوریم.

نتیجه ۲.۴. فرض کنید R یک *-حلقه و S یک زیرحلقه از R باشد. اگر $\Delta: R \times R \rightarrow R$ یک *-دواشتقاق باشد آنگاه برای هر $x, y, z, u, v \in R$

$$\Delta(x, y)z^*[u^*, v^*] = [x, y]z\Delta(u, v).$$

یک خودریختی مانند σ از یک حلقه اول $R, *-X$ درونی نامیده می‌شود، هرگاه عنصر معکوس‌پذیر $a \in Q_S$ وجود داشته باشد به طوری که برای هر $x \in R$

$$a(x) = a^{-1}x^*a,$$

لم زیر را برای اثبات قضیه بعد نیاز داریم.

لم ۲.۵. فرض کنید σ یک *-پاد خودریختی از *-حلقه اول R باشد. اگر عناصر غیرصفر $a, b, c, d \in Q_R$ موجود باشد به طوری که $ar^*b = c\sigma(r)d$ برای $r \in R$ ، آنگاه $\sigma, *-X$ درونی است.

اثبات: فرض کنید I یک ایده‌آل غیرصفر از R باشد به طوری که $Ia, Ic \subseteq R$ ، قرار می‌دهیم $A = Ia$ و $B = IcR$. در این صورت A و B ایده‌آل‌های ناصفری از R هستند. $F: A \rightarrow B$ و $g: B \rightarrow A$ را با ضابطه‌های

$$\begin{aligned} f(\sum_i x_i a y_i) &= \sum_i x_i c \sigma(y_i^*), \\ g(\sum_i x_i c y_i) &= \sum_i x_i a \sigma^{-1}(y_i^*), \end{aligned}$$

(۳) اگر $q \in Q_R$ و I یک ایده‌آل غیرصفر از R باشد به طوری که $qI = 0$ آنگاه $q = 0$.
(۴) اگر I ایده‌آلی از R و $K: I \rightarrow R$ یک نگاشت R -مدول راست باشد، آنگاه $q \in Q_R$ وجود دارد به طوری که به ازای هر $x \in I$ ، $k(x) = qx$.
خواننده می‌تواند جزئیات بیشتر را در [۱۰، گزاره ۲ - ۱۰] مشاهده کند.

مرکز Q_R با C نشان داده می‌شود. یک زیرحلقه از Q_R {به ازای ایده‌آل I از R و $Iq \subseteq R$ } $Q_S = \{q \in Q_R: Iq \subseteq R\}$ است که حلقه مارتین دیل متقارن نامیده می‌شود. لم زیر برای اثبات قضیه‌ها نیاز داریم.

لم ۲.۱. [۲، لم ۲.۲] فرض کنید M یک مجموعه باشد. نگاشت‌های $F, G: M \rightarrow Q_S$ را در نظر بگیرید به طوری که برای هر $s, t \in M$ و هر x در ایده‌آل غیرصفر I از R ، اگر $F \neq 0$ ، آنگاه $\lambda \in \mathcal{C}$ وجود دارد به طوری که برای هر $s \in M$ ، $G(s) = \lambda F(s)$.
در لم زیر یک رابطه اساسی برای *-σ-دواشتقاق‌ها ارائه می‌دهیم.

لم ۲.۲. فرض کنید R یک *-حلقه و $\Delta: R \times R \rightarrow R$ یک *-σ-دواشتقاق باشد. در این صورت برای هر $z, u, v \in R$

$$\begin{aligned} \Delta(x, y)z^*[u^*, v^*] \\ = [\sigma(x), \sigma(y)]\sigma(z)\Delta(u, v). \end{aligned}$$

اثبات: چون Δ یک *-σ-دواشتقاق است داریم:

$$\begin{aligned} \Delta(xu, yv) &= \Delta(x, yv)u^*r + \sigma(x)\Delta(u, yv) \\ &= \Delta(x, y)v^*u^* + \sigma(y)\Delta(x, v)u^* \\ &+ \sigma(x)\Delta(u, y)v^* + \sigma(x)\sigma(y)\Delta(u, v) \end{aligned} \quad (2.1)$$

$$\begin{aligned} \Delta(xu, yv) &= \Delta(xu, y)v^* + \sigma(y)\Delta(xu, v) \\ &= \Delta(x, y)u^*v^* + \sigma(x)\Delta(u, y)v^* \\ &+ \sigma(y)\Delta(x, v)u^* + \sigma(y)\sigma(x)\Delta(u, v) \end{aligned} \quad (2.2)$$

از مقایسه (۲.۱) و (۲.۲) نتیجه می‌شود

$$\Delta(x, y)[u^*, v^*] = [\sigma(x), \sigma(y)]\Delta(u, v).$$

$$\sigma(x) = a^{-1}x^*a \quad , \quad \Delta(x, y) = a[x^*, y^*]$$

اثبات: بنا به لم ۲.۲ داریم:

$$\Delta(x, y)z^*[u^*, v^*] \\ = [\sigma(x), \sigma(y)]\sigma(z)\Delta(u, v),$$

از آنجایی که R ناجابجایی است و $\Delta \neq 0$ ، لذا $x_0, y_0, u_0, v_0 \in R$ وجود دارند به طوری که $c = [\sigma(x_0), \sigma(y_0)] \neq 0$ و $d = \Delta(u_0, v_0) \neq 0$ و $a = \Delta[x_0, y_0] \neq 0$ و $b = [u_0^*, v_0^*] \neq 0$ و بنابراین $ar^*b = c\sigma(r)d$ و بنا به لم ۵.۲ σ ، $-X$ درونی است، یعنی $q \in Q_s$ وجود دارد به طوری که برای هر $x \in Q_s$ $\sigma(x) = q^{-1}r^*q$ ، بنابراین

$$\Delta(x, y)z^*[u^*, v^*] \\ = q^{-1}[x^*, y^*]z^*q\Delta(u, v)$$

و با ضرب کردن در q به دست می‌آوریم:

$$q\Delta(x, y)z^*[u^*, v^*] \\ = [u^*, v^*]z^*q\Delta(u, v).$$

فرض کنید $M = R \times R$ و نگاشت $F, G: M \rightarrow Q_r$ را به صورت $F(x, y) = [x^*, y^*]$ و $G(x, y) = q\Delta(x, y)$ تعریف کنید. در این صورت F و G در شرایط لم ۲.۱ صدق می‌کنند، لذا $\lambda \in \mathcal{C}$ وجود دارد به طوری که $G(x, y) = \lambda F(x, y)$. بنابراین $[x^*, y^*] \Delta(x, y) = \lambda q^{-1}[x^*, y^*] = a$

که $a = \lambda q^{-1}$ چون $\Delta \neq 0$ ، لذا $0 \neq a$ معکوس‌پذیر است و $\sigma(x) = a^{-1}x^*a$. این برهان را کامل می‌کند. نتیجه زیر را برای نگاشت‌های جمعی به دست می‌آوریم.

نتیجه ۲.۷. فرض کنید R یک $-*$ حلقه اول و $f: R \rightarrow R$ نگاشت جمعی ناصفر باشد. اگر σ یک $-*$ پادریختی از R باشد به طوری که

$$f(x)x^* = \sigma(x)f(x) \quad (x \in R), \quad (2.4)$$

در این صورت عنصر معکوس‌پذیر $a \in Q_s$ و نگاشت

تعریف می‌کنیم که در آن $y_i \in R$ ، $x_i \in I$ در این صورت f خوش تعریف است زیرا اگر $\sum_i x_i a y_i = 0$ آنگاه برای هر $r \in R$ $ar^*b = c\sigma(r)d$ ، نتیجه می‌دهد

$$0 = (\sum_i x_i a y_i) r^* b = \sum_i x_i c \sigma(r y_i^*) b \\ = (\sum_i x_i c \sigma(y_i^*)) \sigma(r) d.$$

چون R اول است و $d \neq 0$ ، لذا $\sum_i x_i c \sigma(y_i^*) = 0$ به طور مشابه g نیز خوش تعریف است. چون f و g همریختی $-R$ مدولی چپ هستند. $q, q' \in Q$ وجود دارند به طوری که به ترتیب f و g را نمایش می‌دهند، یعنی $f(x) = xq$ و $g(y) = yq'$ که $x \in A$ و $x \in A$ به علاوه $fg = 1$ روی A و روی B . بنابراین $gf = 1$ حال برای هر $x \in I$ داریم $I(aq - c) = 0$ لذا $(xq)q = f(xa) = xc$ بنابراین $aq = c$ به طور مشابه برای هر $x \in I$ و $y, r \in R$

$$(xcy)q^{-1}r^*q = (xa\sigma^{-1}(y^*))r^*q \\ = (xa(\sigma^{-1}(y^*)r^*))q \\ = zc\sigma((\sigma^{-1}(y^*)r^*)) \\ = xc\sigma(r(\sigma^{-1}(y^*)r^*)) \\ = zc\sigma(\sigma^{-1}(y))\sigma(r) = (xcy)\sigma(r).$$

بنابراین $B = (q^{-1}r^*q - \sigma(r)) = 0$ و $\sigma(r) = r^*q^{-1}q$ ، $q \in Q_s$ این نتیجه می‌دهد. چون $Iq \subseteq R$ لذا $q\sigma(I) \subseteq R$ همچنین

$$qrb = c\sigma(r^*)d = \sigma q q^{-1} r q d = ar(qd),$$

بنابراین $aR(b - qd) = 0$ ، لذا $b = qd$. توجه کنید لم ۵.۲ بازسازی از [۱۰، ۱]، لم ۱۲.۱ برای $-X$ پادخودریختی درونی است.

قضیه ۲.۶. فرض کنید R یک $-*$ حلقه اول ناجابجایی و $\Delta: R \times R \rightarrow R$ یک $-*$ دواشتقاق $\sigma - \sigma$ (یا $-*$ دواشتقاق معکوس) ناصفر باشد به طوری که σ یک $-*$ پادخودریختی است. در این صورت σ ، $-X$ درونی است و عنصر معکوس‌پذیر $a \in Q_s$ وجود دارد به طوری که برای هر $x, y \in R$

فرض کنید $D: R \times R \rightarrow R$ یک *-دو اشتقاق باشد. می دانیم برای هر $x \in R$ ، $D(0, x), D(x, 0)$ ، *-اشتقاق هستند. بنابراین نتایج زیر از [۱، قضیه ۱.۱] به دست می آیند.

نتیجه ۲.۹. فرض کنید R *-حلقه نیمه اول باشد. اگر $D: R \times R \rightarrow R$ یک *-دو اشتقاق باشد، آنگاه $D, R \times R$ را به $Z(R)$ تصویر می کند.

نتیجه ۲.۱۰. فرض کنید R یک *-حلقه اول باشد. اگر $D: R \times R \rightarrow R$ یک *-دو اشتقاق باشد، آنگاه $D=0$ و یا R جابجایی است.

مثال زیر نشان می دهد که اول بودن R در نتیجه ۲.۱۰ الزامی است.

مثال ۲.۱۱. فرض کنید S یک حلقه جابجایی باشد و

$$R = \left\{ \begin{bmatrix} 0 & a & b \\ 0 & 0 & c \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} : a, b, c \in S \right\}$$

تعریف می کنیم $D: R \times R \rightarrow R$

$$D \left(\begin{bmatrix} 0 & a_1 & b_1 \\ 0 & 0 & c_1 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} 0 & a_2 & b_2 \\ 0 & 0 & c_2 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \right) = \begin{bmatrix} 0 & 0 & a_1, b_1 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

9

$$\begin{bmatrix} 0 & a & b \\ 0 & 0 & c \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}^* = \begin{bmatrix} 0 & c & b \\ 0 & 0 & a \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}.$$

در این صورت می توان نوشت D در شرایط نتیجه ۲.۱۰ صدق می کند، اما نه $D=0$ و نه R جابجایی است.

۳. نتیجه گیری

در *-حلقه اول ناجابجایی هر *-دو اشتقاق مضربی از یک جابجاگر است. در *-حلقه نیمه اول، *-دو اشتقاق ها به مرکز حلقه تصویر می شوند، همچنین در حلقه های اول غیرجابجایی تنها *-دو اشتقاق، اشتقاق صفر است.

جمعی $g: R \rightarrow C$ وجود دارند به طوری که $\sigma(x) = ax^*a^{-1}$ و $f(x) = ax^* + g(x)a$ به صورت $f(x) = g(x)a$ است.

اثبات: ابتدا فرض کنید R جابجایی است. کافی است نشان دهیم σ نگاشت همانی روی R است. چون برای $x \in R$ ، $f(x)(x^* - \sigma(x)) = 0$ یا $f(x) = 0$ و یا $\sigma(x) = x^*$. در این صورت R اجتماعی از زیرگروه های جمعی $\{x \in R: f(x) = 0\}$ و $\{x \in R: x^* = \sigma(x)\}$ است. اما یک گروه نمی تواند اجتماعی از دو زیرگروه سره خود باشد و چون $f \neq 0$ ، بنابراین برای هر $x \in R$ ، $\sigma(x) = x^*$ حال فرض کنید R ناجابجایی است. بنابه (۲.۴) داریم:

$$f(x)y^* - \sigma(y)f(x) = \sigma(x)f(y) - f(y)x^*$$

و لذا $\psi(x) = a^{-1}f(x) - x^* \in C$ و در این صورت $f(x) = ax^* - \psi(x)a$ کافی است حالت $\Delta = 0$ را در نظر بگیریم، یعنی $f(x)y^* = \sigma(y)f(x)$ بنا به لم ۵.۲، به ازای عنصر معکوس پذیر $a \in Q_S$ داریم: $\sigma(x) = a^{-1}x^*a$ بنابراین $f(x)y = a^{-1}yaf(x)$ یعنی $f(x) = a^{-1}\psi(x)$ و این اثبات را کامل می کند.

در ادامه *-دو اشتقاق ها را روی *-حلقه های اول شناسایی می کنیم.

گزاره ۲.۸. فرض کنید I یک ایده آل از *-حلقه اول ناجابجایی R و $d: I \times I \rightarrow Q_R$ یک *-دو اشتقاق باشد. در این صورت $\lambda \in C$ وجود دارد به طوری که برای هر $x, y \in I$

$$d(x, y) = \lambda[x^*, y^*].$$

اثبات: کافی است فرض کنیم $I \neq 0$. I ناجابجایی است بنابراین نگاشت $F: I \times I \rightarrow Q_R$ با ضابطه $F(x, y) = [x^*, y^*]$ ناصفر است. لذا بنا به نتیجه ۲.۴، نگاشت های $F, d: I \times I \rightarrow Q_R$ در شرایط لم ۲.۱ صدق می کنند. بنابراین $\lambda \in C$ وجود دارد به طوری که $d(x, y) = \lambda F(x, y) = \lambda[x^*, y^*]$.

فهرست منابع

- [1] M. Brešar, On generalized biderivations and related maps, J. Algebra, 172: 765-786 (1995)
- [2] S. Ali, On generalized *-derivations in *-rings, palestine J. Math., 1: 32-37 (2012)
- [3] E. C. Posner, Derivations in primen rings, Proc. Amer. Math. Soc. 8: 1093-1100 (1957)
- [4] M. Brešar, Centralizing mappings and derivations in prime rings, J. Algrbra 156: 385-394 (1993)
- [5] C. Lanski, Differential identities, Lie ideals, and Posner's theorems, Pacific J. Math. 134: 275-297(1988)
- [6] H. E. Bell and W. S. Martindale III, Centralizing mappings of seniprime rings. Canad. Math Bull., 30(1): 92-101 (1987)
- [7] L. Oukhtite, . An extension of Posner's second theorem to rings with involution, Int. J. Modern Math., 4: 303-308 (2009)
- [8] L. Oukhtite and L. Taoufiq, Some properties of derivations on rings with involution, Int. J. Modern Math., 4: 309-315 (2009)
- [9] W. S. Martindale, prime rings satisfying a generalized polynomial identity, J. Aalgebra, 12: 576-589 (1969)
- [10] D. Passman, Infinite crossed products, Academic press, san Diego, (1989)